

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

© Consiliul Europei/Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2012. Această traducere a fost efectuată cu sprijinul Fondului fiduciar pentru drepturile omului al Consiliului Europei (www.coe.int/humanrightstrustfund). Nu obligă Curtea. Pentru mai multe informații, a se vedea referințele cu privire la drepturile de autor de la sfârșitul prezentului document.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour Européenne des Droits de l'Homme, 2012. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

SECȚIA ÎNȚĂI

CAUZA SCHALK ȘI KOPF c. AUSTRIEI

(Cererea n° 30141/04)

HOTĂRÂRE

STRASBOURG

24 iunie 2010

DEFINITIVĂ

22/11/2010

Această hotărâre va deveni definitivă în modul stabilit de articolul 44 § 2 al Convenției. Documentul poate suferi modificări de formă.

În cauza Schalk și Kopf c. Austriei,

Curtea europeană a drepturilor omului (Secția Întâi), întrunită în cadrul Camerei compusă din:

Christos Rozakis, *președinte*,

Anatoly Kovler,

Elisabeth Steiner,

Dean Spielmann,

Sverre Erik Jebens,

Giorgio Malinverni,

George Nicolaou, *judcători*,

și André Wampach, *Grefier adjunct al Secției*,

Deliberând în ședință închisă la 25 februarie și 3 iunie 2010,

Pronunță următoarea hotărâre, care a fost adoptată la ultima dată menționată:

PROCEDURA

1. La originea cauzei se află o cerere (nr.30141/04) împotriva Republicii Austria, ai cărei doi cetățeni, Dl. Horst Michael Schalk și Dl. Johan Franz Kopf («reclamanții»), au sesizat Curtea la 5 august 2004 în temeiul articolului 34 al Convenției pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale („Convenția”).

2. Reclamanții au fost reprezentați de către Dna K. Mayer, avocat în Viena. Guvernul austriac («Guvernul») a fost reprezentat de agentul său, Dl. H. Tichy, ambasador, șeful Departamentului Internațional al Ministerului Federal al Afacerilor Europene și Internaționale.

3. Reclamanții s-au plâns, în special, de faptul că au fost discriminați pe motiv că, fiind ambii de același sex, le-a fost refuzată posibilitatea de a se căsători sau de a fi recunoscută juridic în alt fel relația lor.

4. La 8 ianuarie 2007, președintele Secției Întâi a decis să comunice cererea Guvernului. De asemenea, s-a decis examinarea fondului cauzei concomitent cu chestiunile referitoare la admisibilitatea cererii (articolul 29 § 3).

5. Reclamanții și Guvernul au depus fiecare observații scrise cu privire la admisibilitatea și fondul cererii. Guvernul a mai depus observații scrise suplimentare. De asemenea, au fost primite observații scrise din partea Guvernului Regatului Unit, care a fost autorizat de către președinte să intervină în procedura scrisă (articolele 36 § 2 din Convenție și 44 § 2 din Regulamentul Curții). Observații comune au fost primite și de la patru organizații non-guvernamentale care au fost autorizate de președinte să intervină în procedura scrisă; este vorba de FIDH (*Fédération internationale des ligues des droits de l'homme*), de ICJ (*International Commission of Jurists*), de Centrul AIRE (*Advice on Individual Rights in Europe*), și de ILGA-Europe (*International Lesbian and Gay Association*). Aceste patru organizații non-guvernamentale au fost autorizate de către președinte să intervină și în cadrul audierii.

6. O audiere publică a avut loc în Palatul drepturilor omului, la Strasbourg, la 25 februarie 2010 (articolul 59 § 3 din Regulament).

Au fost prezenți :

– *din partea Guvernului*

Dle B. OHMS, cancelaria federală *agent adjunct,*

G. PASCHINGER, Ministerul Federal al Afacerilor
europene și internaționale,

Dl. M. STORMANN, Ministerul Federal al Justiției, *consilieri ;*

– *din partea reclamantilor*

Dnii K. MAYER, *consilier,*

H. SCHALK, *reclamant ;*

– *din partea organizațiilor non-guvernamentale terțe interveniente*

Dl. R. WINTERMUTE, Kings College, Londra, *consilier,*

Dna A. JERNOW, Comisia internațională a juriștilor, *consilieră.*

Curtea a audiat declarațiile dnei Ohms, ale dlui Mayer și ale dlui Wintermute.

ÎN FAPT

I. CIRCUMSTANȚELE CAUZEI

7. Reclamantii s-au născut în 1962 și în 1960 respectiv. Ei formează un cuplu homosexual și locuiesc în Viena.

8. La 10 septembrie 2002, reclamantii au solicitat Serviciului de Stare Civilă (*Standesamt*) să efectueze formalitățile necesare pentru a le permite să se căsătorească.

9. Printr-o decizie din 20 decembrie 2002, primăria Vienei (*Magistrat*) a respins cererea reclamantilor. Făcând trimitere la articolul 44 al Codului Civil (*Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*), aceasta a indicat că doar persoanele de sex opus pot să se căsătorească. Primăria a mai adăugat că, în conformitate cu jurisprudența constantă, o căsătorie încheiată între persoane de același sex este nulă. Deoarece reclamantii erau doi bărbați, ei nu aveau capacitatea necesară pentru a încheia o căsătorie.

10. Reclamantii au contestat refuzul respectiv în fața Guvernatorului regional al Vienei (*Landeshauptmann*), însă fără succes. Printr-o decizie din 11 aprilie 2003, Guvernatorul a confirmat avizul juridic al primăriei. Suplimentar, acesta a făcut trimitere la jurisprudența tribunalului administrativ conform căreia faptul că două persoane sunt de același sex constituie un impediment la căsătorie. Mai mult decât atât, articolul 12 al Convenției europene pentru protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale rezervă dreptul la căsătorie persoanelor de sex diferit.

11. Reclamanții au depus un recurs constituțional în care au invocat că imposibilitatea juridică de a se căsători constituie o violare a dreptului lor la respectarea vieții private și de familie și a principiului nediscriminării. Ei au susținut că noțiunea de căsătorie a evoluat după intrarea în vigoare a Codului Civil în 1812. În special, procrearea și educarea copiilor nu mai face parte integrantă din căsătorie. În prezent, căsătoria este percepută mai degrabă ca fiind o uniune permanentă care cuprinde toate aspectele vieții. Privarea de dreptul la căsătorie a cuplurilor de același sex nu are nici o justificare obiectivă, mai ales în contextul în care Curtea europeană a drepturilor omului a recunoscut că diferențele bazate pe orientarea sexuală trebuie să aibă motive deosebit de serioase. Alte țări europene fie autorizau căsătoria homosexuală, fie modificau legislația pentru a conferi statut echivalent parteneriatelor între persoane de același sex.

12. În fine, reclamanții au invocat violarea dreptului lor la respectarea bunurilor lor. Aceștia susțineau că, în cazul în care unul din partenerii cuplului homosexual murea, celălalt era discriminat, deoarece se afla într-o situația mult mai defavorabilă din punct de vedere fiscal decât partenerul supraviețuitor dintr-un cuplu căsătorit.

13. La 12 decembrie 2003, Curtea constituțională (*Verfassungsgerichtshof*) a respins plângerea reclamanților. Părțile relevante ale hotărârii sale sunt următoarele:

„Procedura administrativă care a rezultat cu decizia atacată se referea în mod exclusiv la problema legitimității căsătoriei. Astfel, unicul capăt de cerere aplicabil este acela, conform căruia articolul 44 al Codului Civil nu recunoaște și nu permite decât căsătoria între „persoane de sex opus”. Invocarea violării dreptului de proprietate nu este altceva decât un argument în plus pentru demonstrarea faptului că această stare a lucrurilor este nejustificată.

În ceea ce privește căsătoria, articolul 12 al Convenției europene a drepturilor omului, care are valoare de lege constituțională, dispune :

„Bărbatul și femeia de vârsta căsătoriei au dreptul de a se căsători și de a întemeia o familie, conform legilor naționale care reglementează acest drept.

Nici principiul egalității enunțat în Constituția federală austriacă, nici Convenția europeană a drepturilor omului (după cum rezultă din sintagma „bărbat și femeie” din articolul 12) nu impun ca conceptul de căsătorie, care este orientată pe posibilitatea fundamentală de a fi părinte, să fie extins asupra altor tipuri de relații. În plus, esența căsătoriei nu este afectată în nici un fel de faptul că este posibil divorțul (sau separarea), și nici de circumstanța precum că posibilitatea sau dorința de a avea copii le revine înșilor părinților. Curtea europeană a drepturilor omului a considerat în hotărârea sa *Cossey c. Regatului-unit* (27 septembrie 1990, seria A nr. 184 – care se referea la situația particulară a transsexualilor) că limitarea căsătoriei la acest concept „ tradițional ” era justificat în mod obiectiv, observând că

„ ... aderarea la conceptul tradițional al căsătoriei este un motiv suficient pentru a continua aplicarea criteriilor biologice pentru a determina sexul unei persoane pentru căsătorie”. [§ 46]

[Schimbările ulterioare în jurisprudența referitoare la problema particulară a transsexualilor, (CEDO, *Christine Goodwin c. Regatului-unit* ([GC], nr. 28957/95, 11 iulie 2002) nu impun concluzia că ar trebui efectuate careva schimbări în aprecierea chestiunii generale din speță.]

Faptul că relațiile homosexuale țin de noțiunea de viață privată și beneficiază, astfel, de protecția articolului 8 al Convenției - care, de asemenea, interzice discriminarea din motive neobiective (articolul 14 CEDO) - nu dă naștere obligației de a modifica legislația referitoare la căsătorie.

Nu este necesar, în speță, de a examina dacă, și în ce domeniu, legea discriminează nejustificat relațiile homosexuale prin prevederea regulilor speciale pentru cuplurile căsătorite. Nu este sarcina acestei curți de a da sfaturi legislatorului în privința chestiunilor constituționale, și nici în privința aspectelor ce țin de politica juridică.

Prin urmare, plângerea urmează a fi respinsă ca neîntemeiată.”

14. Hotărârea Curții Constituționale a fost comunicată avocatului reclamantilor la 25 februarie 2004.

II. DREPTUL INTERN DREPTUL COMPARAT PERTINENTE

A. Dreptul austriac

1. Codul civil

15. Articolul 44 al Codului Civil (*Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*) dispune:

„Contractul de căsătorie constituie baza relațiilor familiale. În temeiul contractului de căsătorie două persoane de sex opus declară intenția lor legitimă de a trăi împreună într-o căsătorie indisolubilă, de a procrea și educa copii și de a se susține reciproc”.

Această dispoziție a rămas neschimbată după intrarea sa în vigoare la 1 ianuarie 1812.

2. Legea cu privire la parteneriatul înregistrat

16. Legea cu privire la parteneriatul înregistrat (*Eingetragene Partnerschaft-Gesetz*) a fost creată pentru a oferi cuplurilor homosexuale un mecanism oficial pentru recunoașterea și acordarea acestora a efectelor juridice. La elaborarea acestei legi, legislatorul a ținut cont, în special, de evoluția din alte state europene (a se vedea raportul explicativ asupra proiectului de lege – *Erläuterungen zur Regierungsvorlage, 485 der Beilagen XXIV GP*).

17. Legea cu privire la parteneriatul înregistrat, publicată în Monitorul Oficial (*Bundesgesetzblatt*) nr. 135/2009, vol. I, a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2010. Articolul 2 al acestei legi prevede următoarele:

„Un parteneriat înregistrat poate fi format doar de două persoane de același sex (parteneri înregistrați). Aceste persoane se implică, astfel, într-o relație de lungă durată cu drepturi și obligații reciproce”

18. Regulile referitoare la crearea unui parteneriat înregistrat, efectele sale și desfacerea sa sunt similare regulilor care reglementează căsătoria.

19. Parteneriatul înregistrat presupune coabitarea în mod permanent și poate fi încheiat între două persoane de același sex cu capacitate de exercițiu și care au atins majoratul (articolul 3). Un parteneriat înregistrat nu poate fi încheiat între rude apropiate sau cu o persoană care este deja căsătorită sau are un alt parteneriat înregistrat valabil cu o altă persoană (articolul 5).

20. Ca și cuplurile căsătorite, partenerii înregistrați urmează să locuiască împreună ca soți din orice punct de vedere, să aibă o atitudine respectuoasă unul față de celălalt și să-și acorde susținere reciprocă (articolul 8 §§ 2 și 3). Ca și în cazul soților, partenerul care se ocupă de gospodărie și nu are venituri proprii, are dreptul să reprezinte celălalt partener la încheierea actelor juridice cotidiene (articolul 10). Partenerii înregistrați au aceleași obligații de întreținere ca și soții (articolul 12).

21. Temeiurile pentru desfacerea parteneriatului înregistrat sunt aceleași ca și pentru desfacerea căsătoriei sau divorțul. Desfacerea parteneriatului înregistrat are loc în cazul decesului unuia din parteneri (articolul 13). Aceasta mai poate fi avea loc prin hotărâre judecătorească pentru alte motive: lipsa intenției de a stabili un parteneriat înregistrat (articolul 14), greșeala unuia sau a ambilor parteneri sau ruperea parteneriatului din cauza unor diferențe ireconciliabile (articolul 15).

22. Legea cu privire la parteneriatul înregistrat mai conține o serie de amendamente la legislația în vigoare, destinate conferirii partenerilor înregistrați a aceluiasi statut ca și cel al soților, în mai multe domenii de drept, cum ar fi dreptul succesoral, dreptul muncii, dreptul social și al protecției sociale, dreptul fiscal, dreptul administrativ, dreptul protecției datelor și al serviciului public, chestiuni legate de pașaport și viza de reședință, precum și legislația referitoare la străini.

23. Totuși, în afara faptului că doar două persoane de același sex pot încheia un parteneriat înregistrat, mai există anumite diferențe între căsătorie și parteneriatul înregistrat. Următoarele diferențe au constituit obiect de dezbateri publice înainte de adoptarea Legii cu privire la parteneriatul înregistrat: în timp ce căsătoriile sunt înregistrate la Oficiul Stării Civile, parteneriatele înregistrate se încheie la autoritatea administrativă regională. Regulile referitoare la alegerea numelui diferă de regulile pentru cuplurile căsătorite: de exemplu, în lege se menționează sintagma „numele propriu” acolo unde partenerii înregistrați aleg un nume comun, iar sintagma de „nume de familie” - când este vorba de numele comun al unui cuplu căsătorit. Totuși, cele mai importante diferențe se referă la drepturile părintești: spre deosebire de cuplurile căsătorite, partenerii înregistrați nu au dreptul să adopte un copil, nici măcar copilul său vitreg, adică copilul partenerului său (articolul 8 (4)). Însămânțarea artificială de asemenea este interzisă (articolul 2 § 1 al Legii cu privire la procrearea artificială – *Fortpflanzungsmedizingesetz*).

B. Dreptul comparat

1. Dreptul Uniunii europene

24. Articolul 9 al Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, semnată la 7 decembrie 2000 și intrată în vigoare la 1 decembrie 2009, prevede următoarele :

„Dreptul de a se căsători și dreptul de a întemeia o familie sunt garantate de legile naționale care reglementează exercitarea acestor drepturi”

25. Partea relevantă a Comentariului la Cartă menționează următoarele:

„În pofida tendințelor și evoluțiilor din dreptul intern al anumitor state spre o mai mare deschidere și acceptare a cuplurilor homosexuale, câteva state mai au politici publice și/sau reglementări care interzic expres dreptul cuplurilor homosexuale de a se căsători. În prezent, există o recunoaștere legală foarte limitată a relațiilor homosexuale, în sens că căsătoria nu este posibilă pentru cuplurile homosexuale. Cu toate acestea, în câteva state, cum ar fi Olanda și Belgia, este recunoscută căsătoria între persoane de același sex. Alte țări, cum ar fi cele scandinave, au adoptat o legislație cu privire la parteneriatul înregistrat, fapt ce implică, printre altele, că majoritatea prevederilor referitoare la căsătorie, și anume, consecințele juridice în materia partajului bunurilor, a dreptului succesoral, etc., de asemenea sunt aplicabile acestui tip de uniuni. În același timp, este important de menționat că denumirea de „parteneriat înregistrat” a fost aleasă intenționat pentru a nu se confunda cu căsătoria și această instituție de drept a fost instituită ca o metodă alternativă de recunoaștere a relațiilor personale. Această instituție nouă este, deci, o regulă accesibilă doar cuplurilor care nu se pot căsători, și parteneriatul între persoane de același sex nu are același statut și aceleași avantaje ca și căsătoria. (...)”

Pentru a ține cont de diversitatea reglementărilor naționale referitoare la căsătorie, articolul 9 al Cartei face trimitere la legile naționale. După cum reiese din formularea sa, această prevedere are un domeniu de aplicare mai larg decât articolele corespunzătoare din alte instrumente internaționale. Dat fiind faptul că, spre deosebire de alte instrumente referitoare la drepturile omului, acest articol nu menționează expres „bărbat și femeie”, s-ar putea afirma că nu este nici un obstacol pentru recunoașterea relațiilor între persoane de același sex în contextul unei căsătorii. Totuși, acesta nu cere în mod explicit ca instanțele naționale să faciliteze astfel de căsătorii. Curțile și Comitetele internaționale nu au extins până acum aplicarea dreptului de a se căsători cuplurilor de același sex (...)”.

26. În speță, de asemenea, prezintă interes și anumite directive:

Directiva Consiliului European 2003/86/CE din 22 septembrie 2003 privind dreptul la reîntregirea familiei, stabilește condițiile de exercitare a dreptului la reîntregirea familiei de către cetățenii statelor terțe care locuiesc legal pe teritoriul Statelor Membre.

În articolul 4, care este inclus în capitolul „Membrii familiei”, această directivă stipulează:

„3. Statele membre pot, prin lege sau regulament, să autorizeze intrarea și șederea, în temeiul acestei directive, sub rezerva respectării condițiilor prevăzute în Capitolul IV, a partenerului necăsătorit, cetățean al unui stat terț, cu care solicitantul de reîntregire a familiei are o relație de lungă durată demonstrată în modul corespunzător, sau cetățean al unui stat terț care este legat de solicitantul de reîntregire a familiei printr-un parteneriat înregistrat, conform articolului 5, paragraful 2 (...)”.

Directiva Parlamentului European și al Consiliului 2004/38/CE din 29 aprilie 2004 se referă la dreptul cetățenilor Uniunii și al membrilor familiilor acestora de a circula și a se afla liber pe teritoriul Statelor Membre.

Articolul 2 al acestei directive conține următoare definiție:

„ 2) „ membrul familiei,, înseamnă :

a) soțul ;

b) partenerul cu care cetățeanul Uniunii a încheiat un parteneriat înregistrat, în temeiul legislației unui Stat Membru, dacă legislația Statului Membru gazdă tratează

parteneriatele înregistrate ca fiind echivalent căsătoriei în corespundere cu condițiile prevăzute în legislația pertinentă a Statului Membru gazdă;

c) descendenții direcți care au vârsta de cel puțin de 21 de ani sau care sunt dependenți și descendenții direcți ai soțului sau partenerului menționat în punctul (b);

d) ascendenții direcți dependenți și cei ai soțului sau partenerului menționat în punctul (b).”

2. Starea legislației pertinente în Statele Membre ale Consiliului Europei

27. În prezent, șase din patruzeci și șapte State Membre acordă cuplurilor de același sex acces egal la căsătorie, și anume, Belgia, Olanda, Norvegia, Portugalia, Spania și Suedia.

28. În plus, treisprezece State Membre, care nu acordă cuplurilor de același sex dreptul la căsătorie, dar au adoptat o formă de legislație care permite cuplurilor de același sex și înregistreze relația lor: Andora, Austria, Danemarca, Finlanda, Franța, Germania, Ungaria, Islanda, Luxemburg, Republica cehă, Regatul-unit, Slovenia și Elveția. În concluzie, sunt nouăsprezece State Membre în care cuplurile de același sex au dreptul de a se căsători sau de a încheia un parteneriat înregistrat (a se vedea de asemenea hotărârea *Burden c. Regatului-unit* [GC], nr. 13378/05, § 26, CEDO 2008-...).

29. În două state, și anume, Irlanda și Liechtenstein, sunt pendinte sau planificate reforme ce vizează acordarea cuplurilor de același sex a accesului la vreo formă de parteneriat înregistrat. În plus, Croația are o Lege cu privire la uniunile civile între persoane de același sex care recunoaște coabitarea cuplurilor de același sex în scopuri limitate, însă nu le oferă posibilitatea înregistrării.

30. Conform informațiilor de care dispune Curtea, majoritatea statelor vizate au introdus în ultimul deceniu legislația pertinentă.

31. Consecințele juridice ale parteneriatului înregistrat variază de la aproape echivalență cu căsătoria la acordarea drepturilor relativ limitate. Printre consecințele juridice ale parteneriatelor înregistrate, pot fi distinse trei categorii principale: consecințele materiale, consecințele parentale și alte consecințe.

32. Consecințele materiale cuprind impactul parteneriatului înregistrat asupra mai multor tipuri de taxe, asigurări medicale, plăți de securitate socială și pensii. În majoritatea statelor vizate partenerii înregistrați obțin statut similar celui al căsătoriei. Aceasta este valabil și pentru alte consecințe materiale, cum ar fi reglementările referitoare la proprietatea comună și datorii, aplicarea regulilor referitoare la pensia alimentară în caz de separare, dreptul la repararea prejudiciului cauzat prin omorul din culpă a partenerului sau drepturile succesoriale.

33. În ceea ce privește consecințele parentale, totuși, posibilitățile partenerilor înregistrați de a recurge la însămânțare artificială asistată medical sau de a lua spre îngrijire sau de a adopta copii variază foarte mult de la o țară la alta.

34. Alte consecințe includ utilizarea numelui de familie al partenerului, impactul asupra obținerii de către partenerul străin a permisului de ședere și a cetățeniei, refuzul de a depune mărturii, statutul de părinte în scopuri medicale, transmiterea statutului de chiriaș la decesul partenerului și donarea legală de organe.

ÎN DREPT

I. CEREREA GUVERNULUI DE A RADIA DE PE ROLUL CURȚII CEREREA RECLAMANTULUI

35. În observațiile sale orale, Guvernul a susținut că Legea cu privire la parteneriatul înregistrat permitea cuplurilor de același sex obținerea unui statutul juridic, apropiat, pe cât posibil, de statutul conferit de căsătorie cuplurilor de sex opus. Guvernul a menționat că problema abordată ar putea fi considerată ca soluționată și că era justificată radierea cererii de pe rolul Curții. Acesta a invocat articolul 37 § 1 al Convenției, care, în părțile sale relevante, este formulat în felul următor:

„1. În orice stadiu al procedurii, Curtea poate decide radierea de pe rol a unei cereri atunci când circumstanțele permit să se conchidă că :

(...)

b. litigiul a fost soluționat ;

(...)

Totuși, Curtea continuă examinarea cererii dacă respectarea drepturilor omului garantate prin convenție și prin protocoalele sale o impune.”

36. Pentru a conchide că articolul 37 § 1 b) este aplicabil în speță, Curtea trebuie să răspundă, la rândul său, la două întrebări: în primul rând, să stabilească dacă faptele de care se plâng reclamantii mai persistă și, în al doilea rând, dacă consecințele unei posibile violări a Convenției din cauza acestor fapte au fost redresate (a se vedea *Chevanova c. Letoniei* (radiere) [GC], nr. 58822/00, § 45, 7 decembrie 2007).

37. Curtea observă că reclamantii se plâng de faptul că, fiind un cuplu de același sex, nu au dreptul de a se căsători. Această situație persistă după intrarea în vigoare a Legii cu privire la parteneriatul înregistrat. După cum a remarcat însuși Guvernul, această lege permite cuplurilor de același sex obținerea doar a unui statut similar sau comparabil căsătoriei, însă nu le acordă dreptul la căsătorie, care rămâne rezervat cuplurilor de sex opus.

38. Curtea conchide că condițiile necesare pentru radierea cererii de pe rol nu sunt îndeplinite și prin urmare, respinge cererea Guvernului.

II. VIOLAREA PRETINSĂ A ARTICOLULUI 12 AL CONVENȚIEI

39. Reclamanții au invocat că refuzul autorităților de a le permite încheierea căsătoriei a violat articolul 12 al Convenției, care prevede următoarele:

„Începând cu vârsta stabilită prin lege, bărbatul și femeia au dreptul de a se căsători și de a întemeia o familie conform legislației naționale ce reglementează exercitarea acestui drept.”

Guvernul contestă acest argument.

A. Admisibilitate

40. Curtea observă că Guvernul a pus problema dacă plângerea reclamanților a fost formulată în sensul invocării articolului 12, dat fiind faptul că este vorba de doi bărbați care revendică dreptul de a se căsători. Guvernul nu a invocat inadmisibilitatea cererii pe motivul incompatibilității *ratione materiae*. Curtea consideră că problema în cauză de față este suficient de complexă pentru a nu fi soluționată la etapa de admisibilitate.

41. În lumina argumentelor părților, Curtea consideră că plângerea vizează probleme de fapt și de drept importante prin prisma Convenției, stabilirea cărora impune o examinare a fondului. Prin urmare, Curtea conchide că această plângere nu este vădit nefondată în sensul articolului 35§3 al Convenției. Nici un alt motiv de inadmisibilitate nu a fost stabilit.

B. Fondul cauzei

1. Argumentele părților

42. Guvernul a făcut referință la hotărârea Curții Constituționale adoptate în speță, notând că aceasta din urmă a ținut cont de jurisprudența Curții și nu a constatat violarea drepturilor reclamanților garantate de Convenție.

43. În observațiile sale verbale în fața Curții, Guvernul a susținut că atât formularea clară a articolul 12, cât și a jurisprudenței Curții, indică că dreptul de a se căsători prin natura sa este limitat la cuplurile de sex opus. Acesta a admis că, de la adoptarea Convenției, în instituția căsătoriei au avut loc schimbări sociale majore, însă a remarcat că, în Europa încă nu există un consens în privința acordării cuplurilor de același sex a dreptului de a se căsători, și că un astfel de drept nu rezultă nici din articolul 9 al Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. În pofida diferenței în formulare, cea din urmă dispoziție a deferit legislației naționale reglementarea căsătoriei între persoane de același sex.

44. Reclamanții susțin că în societatea actuală, căsătoria civilă este o uniune a două persoane care cuprinde toate aspectele vieții lor și că procrearea și educarea copiilor nu mai este un element decisiv. Întrucât instituția căsătoriei a suferit schimbări considerabile, nu mai există nici un motiv de a refuza cuplurilor de același sex accesul la căsătorie. Articolul 12

nu ar trebui interpretat în sensul că bărbatul și femeia au dreptul de a se căsători doar cu o persoană de sex opus. În plus, reclamantii consideră că referința din articolul 12 la „legile naționale pertinente” nu înseamnă că statele dispun de o marjă de apreciere nelimitată în reglementarea dreptului la căsătorie.

2. Argumentele terților intervenienți

45. Guvernul britanic a declarat că, conform jurisprudenței Curții, articolul 12 vizează „căsătoria tradițională între persoane de sex biologic diferit” (a se vedea *Sheffield și Horsham c. Regatului-unit*, 30 iulie 1998, § 66, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-V). În opinia acestuia, nu există nici un motiv de a devia de la această abordare.

46. Guvernul reamintește că, deși Curtea a subliniat de multe ori că Convenția este un instrument viu care trebuie interpretat în lumina condițiilor de viață actuale, ea nu a recurs la această abordare pentru a dezvolta jurisprudența sa decât în cazurile în care a constatat o convergență a normelor în vigoare în Statele Membre. În cauza *Christine Goodwin c. Regatului-unit* ([GC], nr. 28957/95, CEDO 2002-VI), de exemplu, Curtea și-a revizuit poziția în privința posibilității transsexualilor operați de a se căsători cu o persoană de sex opus noului lor sex, având în vedere faptul că o mare parte din Statele Contractante au permis acest gen de căsătorii. În schimb, nu există nici o convergență a normelor referitoare la căsătoriile homosexuale. Guvernul britanic a indicat că atunci când a prezentat observațiile sale, doar trei State Membre permiteau căsătoria homosexuală, iar alte două state examinau propuneri legislative în acest sens. Problema căsătoriei între persoane de același sex viza un domeniu sensibil care ridică controverse de ordin social, politic și religios. În lipsa unui consens, Statul beneficia de o marjă de apreciere deosebit de largă.

47. Cele patru organizații non-guvernamentale solicită Curții să profite de ocazie și să extindă accesul cuplurilor de același sex la căsătoria civilă. Faptul că cuplurile de sex opus pot să se căsătorească, în timp ce cuplurile de același sex nu au acest drept, constituie o diferență de tratament fondat pe orientare sexuală. Făcând trimitere la cauza *Karner c. Austriei* (nr. 40016/98, § 37, CEDO 2003-IX), acestea susțin că o astfel de diferență poate fi justificată doar de „motive suficient de serioase”. După opinia lor, astfel de motive nu există: privarea cuplurilor de același sex de dreptul de a se căsători nu servește protecției instituției căsătoriei sau familiei în sensul tradițional. Iar acordarea cuplurilor de același sex a dreptului de a se căsători nu ar devaloriza instituția căsătoriei în sens tradițional. Mai mult decât atât, instituția căsătoriei a suferit schimbări considerabile și, după cum a notat Curtea în cauza *Christine Goodwin* (precitată, § 98), incapacitatea de a procrea nu poate constitui în sine motiv de a priva de dreptul de a se căsători. Cele patru organizații non-guvernamentale au recunoscut că diferența între cauza *Christine Goodwin* și prezenta speță rezidă în starea consensului european. Totuși, ele au invocat că în lipsa vreunei justificări obiective și raționale a tratamentului diferențiat în cauză, ar fi cazul de a acorda mai puțină importanță consensului european.

48. În fine, cele patru organizații non-guvernamentale au făcut referire la hotărârile Curții Constituționale a Africii de Sud, ale Curților de Apel din Ontario și Columbia britanică din Canada, și ale Curților Supreme din California, Connecticut, Iowa și Massachussetts din Statele Unite, în care s-a conchis că interzicerea accesului cuplurilor de același sex la căsătoria civilă constituia o discriminare.

3. *Aprecierea Curții*

a. *Principii generale*

49. Conform jurisprudenței constante a Curții, articolul 12 garantează dreptul fundamental al unui bărbat și al unei femei de a se căsători și a întemeia o familie. Exercitarea acestui drept dă naștere unor consecințe de ordin personal, social și juridic. Acest drept face „obiectul legilor naționale ale Statelor Contractante”, însă limitările aduse acestuia nu-l pot restrânge sau reduce într-un mod sau în așa măsură încât însăși esența dreptului să fie afectată (a se vedea *B. și L. c. Regatul-unit*, nr. 36536/02, § 34, 13 septembrie 2005, și *F. c. Elveției*, 18 decembrie 1987, § 32, seria A n° 128).

50. Curtea remarcă de la bun început că nu a avut încă ocazia de a examina problema referitoare la posibilitatea a două persoane de același sex de a se căsători. Cu toate acestea, anumite principii ar putea fi deduse din jurisprudența Curții referitoare la transsexuali.

51. Într-un anumit număr de cauze s-a pus problema dacă refuzul de a permite transsexualilor operați de a se căsători cu o persoană de sex opus noului său sex viola articolul 12. În primele hotărâri pe acest subiect, Curtea a considerat că atașarea la conceptul tradițional al căsătoriei care stă la baza articolului 12 dădea statului pârât suficiente motive pentru a continua aplicarea criteriilor biologice la determinarea sexului unei persoane în vederea încheierii căsătoriei. Prin urmare, Curtea a considerat că această problemă ținea de competența Statelor Contractante de a reglementa prin lege națională exercitarea dreptului de a se căsători (a se vedea cauza *Sheffield și Horsham*, precitată, § 67, *Cossey c. Regatul-unit*, 27 septembrie 1990, § 46, seria A nr. 184, și *Rees c. Regatul-unit*, 17 octombrie 1986, §§ 49-50, seria A nr. 106).

52. În cauza *Christine Goodwin* (precitată, §§ 100-104), Curtea a pornit de la această jurisprudență: ea a considerat că termenii utilizați în articolul 12 care se referă la dreptul unui bărbat și al unei femei de a se căsători nu mai trebuie să fie interpretați ca determinând sexul după criteriul pur biologic. În acest context, Curtea a notat că de la adoptarea Convenției în instituția căsătoriei au avut loc schimbări sociale majore. Mai mult decât atât, Curtea s-a referit la articolul 9 al Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, al cărei formulare diferă de cea a articolului 12. În fine, Curtea a notat că exista o acceptare pe scară largă a căsătoriei transsexualilor sub noua lor identitate sexuală. În concluzie, Curtea a stabilit că imposibilitatea pentru transsexualii operați de a se căsători sub noua lor identitate sexuală a dus la violarea articolului 12 al Convenției.

53. Alte două cauze prezintă interes în speța prezentă: *Parry c. Regatului-unit* (dec.), nr. 42971/05, CEDO 2006-XV, și *R. și F. c. Regatului-unit* (dec.), nr. 35748/05, 28 noiembrie 2006). În ambele cauze, reclamantii formau un cuplu căsătorit, compus între o femeie și un transsexual care a adoptat sexul masculin în urma unei operații. Ei se plâneau, printre altele, în temeiul articolului 12 al Convenției, că erau obligați să desfacă căsătoria în cazul în care cel de-al doilea reclamant dorea obținerea unei recunoașteri juridice depline a schimbării sexului său. Curtea a respins această plângere ca vădit nefondată, notând că legea națională permitea căsătoria doar între persoane de sex opus, fie este vorba de sexul de la naștere, fie de sexul ce rezulta dintr-o procedură de recunoaștere a identității sexuale, iar căsătoriile între persoane de același sex nu erau permise. În mod similar, articolul 12 consacra conceptul tradițional al căsătoriei dintre un bărbat și o femeie. Curtea a recunoscut că un anumit număr de State Contractante au acordat dreptul la căsătorie partenerilor de același sex, precizând că această alegere reflecta viziunea lor proprie asupra rolului căsătoriei în societățile lor și nu rezulta dintr-o interpretare a acestui drept fundamental așa după cum este enunțat de Statele Contractante în Convenția din 1950. Curtea a conchis că problema reglementării efectelor juridice a schimbării sexului în cadrul unei căsătorii ține de marja de apreciere a statelor. Curtea a mai estimat că chiar dacă reclamantii ar fi obligați să divorțeze pentru a permite partenerului transsexual obținerea unei recunoașteri depline a noii sale identități sexuale, faptul că reclamantii aveau posibilitatea de a încheia un parteneriat civil conferea un caracter de proporționalitate regimului de recunoaștere a apartenenței sexuale invocate.

b. Aplicarea principiilor generale în speță

54. Curtea reamintește că conform articolului 12 „bărbatul și femeia” au dreptul de a se căsători. Conform versiunii engleze, „*men and women (...) have the right to marry*”. Versiunea franceză este formulată astfel: „*l’homme et la femme ont le droit de se marier*”. De asemenea, articolul 12 prevede dreptul de a întemeia o familie.

55. Reclamantii susțin că această formulare nu presupune neapărat că un bărbat poate să e căsătorească cu o femeie și *vice versa*. Curtea observă că, privită separat, formularea articolului 12 ar putea fi interpretată ca neexcluzând căsătoria între doi bărbați sau două femei. Totuși, toate celelalte dispoziții materiale ale Convenției garantează drepturi și obligații „fiecărei persoane” sau statuează că „nimeni” nu poate fi obiectul anumitor feluri de tratament interzis. Prin urmare, formularea articolului 12 a fost intenționată. Mai mult decât atât, urmează a se ține cont de contextul istoric în care a fost adoptată Convenția. În anii 1950 căsătoria era cu siguranță percepută în sensul tradițional ca fiind o uniune între parteneri de sex diferit.

56. În ceea ce privește raportul între dreptul de a se căsători și dreptul de a întemeia o familie, Curtea deja a statuat că incapacitatea unui cuplu de a concepe sau a educa un copil nu poate fi privită *per se* ca motiv de excludere a dreptului de a se căsători (*Christine Goodwin*, precitată, § 98).

Totuși, această constatare nu permite tragerea vreunor concluzii în privința problemei căsătoriei homosexuale.

57. În orice caz, reclamantii nu s-au bazat în principal pe interpretarea literală a articolului 12. În esență, ei invocă jurisprudența Curții, conform căreia, Convenția este un instrument viu care urmează a fi interpretat în lumina condițiilor vieții actuale (a se vedea *E.B. c. Franței* [GC], nr. 43546/02, § 92, CEDO 2008-..., și *Christine Goodwin*, precitată, §§ 74-75). După opinia reclamantilor, articolul 12 în condițiile vieții actuale ar trebui interpretat ca garantând cuplurilor de același sex accesul la căsătorie or, în alte cuvinte, ca obligând Statele Membre să asigure acest acces prin legile lor naționale.

58. Curtea nu este convinsă de acest argument al reclamantilor. Deși, după cum a fost notat în cauza *Christine Goodwin*, după adoptarea Convenției instituția căsătoriei a suferit schimbări sociale majore, Curtea reține că nu există un consens european în privința căsătoriei între persoane de același sex. În prezent, doar șase din patruzeci și șapte State Contractante permit căsătoria între persoane de același sex (a se vedea paragraful 27 mai sus).

59. După cum au remarcat corect guvernul pârât și guvernul terț-intervenient, trebuie făcută diferență între prezenta speță și cauza *Christine Goodwin*. În această cauză (precitată, § 103), Curtea a observat existența unei convergențe între legile referitoare la căsătoria transsexualilor sub noua lor identitate sexuală. Mai mult decât atât, cauza *Christine Goodwin* se referă la căsătoria între parteneri de sex diferit, sexul fiind definit nu după criteriul pur biologic, ci după alți factori care includ schimbarea sexului de către unul din parteneri.

60. Revenind la compararea articolului 12 al Convenției și articolul 9 al Cartei Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene (Carta), Curtea deja a notat că cea din urmă intenționat a omis de a face referință la bărbat și femeie (a se vedea *Christine Goodwin*, precitată, § 100). Comentariul la Cartă, care a obținut forță juridică în luna decembrie 2009, confirmă că articolul 9 este conceput pentru a avea o aplicabilitate mai largă decât articolele corespunzătoare din alte instrumente de apărare a drepturilor omului (paragraful 25 mai sus). În același timp, referința acestuia la legile naționale reflectă diversitatea reglementărilor naționale, care variază de la autorizarea căsătoriei homosexuale până la interzicerea expresă a acestuia. Făcând referire la legile naționale, articolul 9 al Cartei lasă Statelor dreptul de a decide de a permite sau nu căsătoria homosexuală. În termenii Comentariului: „... s-ar putea spune că nu există nici un obstacol pentru a recunoaște relațiile între parteneri de același sex în contextul unei căsătorii. Totuși, nu există o dispoziție care ar cere expres ca legile naționale să faciliteze astfel de căsătorii.”

61. Prin urmare, ținând cont de articolul 9 al Cartei, Curtea nu va mai considera că dreptul la căsătorie consacrat în articolul 12 trebuie în toate cazurile să fie limitat la căsătoria între persoane de sex opus. În consecință, nu se poate afirma că Articolul 12 nu este aplicabil în speță. Totuși, în starea actuală a lucrurilor, problema referitoare la autorizarea căsătoriilor între

parteneri de același sex rămâne a fi reglementată prin legi naționale de Statele Contractante.

62. În această privință, Curtea observă că căsătoria ar conotații sociale și culturale profund înrădăcinate care pot să difere considerabil de la o societate la alta. Curtea reiterează că nu trebuie să se grăbească să înlocuiască propria apreciere celei a autorităților naționale, care sunt mai bine plasate să dea apreciere și să răspundă necesităților societății (a se vedea *B. și L. c. Regatul-unit*, precitată, § 36).

63. În concluzie, Curtea consideră că articolul 12 al Convenției nu impune guvernului pârât obligația de a acorda dreptul la căsătorie unui cuplu de același sex ca cel al reclamanților.

64. Prin urmare, nu a avut loc violarea articolului 12 al Convenției.

III. VIOLAREA PRETINSĂ A ARTICOLULUI 14 COMBINAT CU ARTICOLUL 8 AL CONVENȚIEI

65. Reclamanții s-au plâns în temeiul articolului 14 combinat cu articolul 8 al Convenției de faptul că au fost discriminați pe criteriul orientării lor sexuale fiindu-le refuzat dreptul de a se căsători și neavând posibilitatea de a obține recunoaștere juridică a relației lor înainte de intrarea în vigoare a Legii parteneriatului înregistrat.

Articolul 8 prevede următoarele:

„1. Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului și a corespondenței sale.

2. Nu este admisă ingerința unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât dacă aceasta este prevăzută de lege și constituie, într-o societate democratică, o măsură necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protecția sănătății, a moralei, a drepturilor și a libertăților altora.”

Articolul 14 dispune :

„Exercitarea drepturilor și libertăților recunoscute de prezenta convenție trebuie să fie asigurată fără nici o deosebire bazată, în special, pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație.”

A. Admisibilitate

1. Epuizarea căilor de recurs interne

66. Guvernul a invocat în observațiile sale scrise că, în fața instanțelor naționale, reclamanții s-au plâns în mod exclusiv pe imposibilitatea de a se căsători. Orice alte probleme ridicate explicit sau implicit în cererea către Curte, cum ar fi problema vreunei alternative legale de recunoaștere a relațiilor lor, urmează a fi declarate inadmisibile pentru neepuizarea căilor de recurs interne. Cu toate acestea, Guvernul nu a reiterat explicit acest argument în observațiile sale orale în fața Curții. Dimpotrivă, acesta a declarat că problema parteneriatului înregistrat ar putea fi considerată ca fiind inerentă în prezenta cerere.

67. Reclamanții au contestat excepția de inadmisibilitate invocată de Guvern, susținând, în special, faptul că aspectul discriminării la care sunt supuși în calitate de cuplu de același sex este parte integrantă a cererii lor și faptul că în recursul lor constituțional ei s-au bazat pe jurisprudența Curții în temeiul articolului 14 combinat cu articolul 8.

68. Curtea reiterează că articolul 35 § 1 al Convenției impune ca, plângerile, adresarea la Strasbourg a căroră se intenționează, să fie adresate organului național corespunzător, cel puțin în esență și în corespundere cu condițiile de formă și termenele limită prevăzute în dreptul intern (a se vedea *Akdivar și alții c. Turciei*, 16 septembrie 1996, § 66, *Culegere de hotărâri și decizii* 1996-IV).

69. În speță, procedurile interne s-au referit la refuzul autorităților de a permite reclamanților de a se căsători. Dat fiind faptul că la acea vreme nu exista posibilitatea de a încheia un parteneriat înregistrat, este greu de imaginat cum reclamanții ar fi putut ridica problema recunoașterii juridice a parteneriatului lor altfel decât prin încercarea de a încheia o căsătorie. Prin urmare, recursul lor constituțional de asemenea s-a referit la lipsa de acces la căsătorie. Cu toate acestea, ei s-au plâns de asemenea, cel puțin în esență, pe lipsa oricăror altor modalități de recunoaștere legală a relației lor. Astfel, Curtea Constituțională a fost situația de a aborda această problemă, fapt ce a și făcut succint, afirmând doar că îi revine legislatorului sarcina de a examina în ce domenii legea posibil discriminează cuplurile de același sex prin limitarea anumitor drepturi la cuplurile căsătorite. În atare circumstanțe, Curtea este convinsă că reclamanții au respectat cerința de epuizare a căilor de recurs interne.

70. În orice caz, Curtea este de acord cu Guvernul că problema recunoașterii juridice alternative este atât de strâns legată de problema lipsei de acces la căsătorie, încât trebuie să fie considerată ca fiind inerentă în prezenta cerere.

71. În concluzie, Curtea respinge argumentul Guvernului precum că reclamanții au omis să epuizeze căile de recurs interne în privința capătului de plângere formulat în temeiul articolului 14 combinat cu articolul 8.

2. Calitatea de victimă a reclamanților

72. În observațiile sale orale în fața Curții, Guvernul a mai pus problema dacă reclamanții mai pot să invoce calitatea de victimă a violării pretinse după intrarea în vigoare a Legii parteneriatului înregistrat.

73. Curtea reiterează că calitatea de victimă a unui reclamant poate depinde de despăgubirile acordate la nivel național pentru faptele pe care el sau ea se plânge în fața Curții și de faptul dacă autoritățile naționale au recunoscut, fie expres, fie în esență, violarea Convenției. Caracterul subsidiar al Convenției exclude examinarea unei cereri doar în cazul îndeplinirii ambelor condiții (a se vedea, de exemplu, *Scordino c. Italiei* (dec.), nr. 36813/97, CEDO 2003-IV).

74. În prezenta cauză, Curtea nu urmează să stabilească dacă prima condiție a fost îndeplinită în contextul în care a doua condiție nu este îndeplinită. Guvernul a indicat clar că Legea cu privire la parteneriatul

înregistrat a fost adoptată în urma unei alegeri politice și nu în scopul îndeplinirii unei obligații impuse de Convenție (a se vedea paragraful 80 de mai jos). Prin urmare, adoptarea acestei legi nu poate fi privită ca o recunoaștere a violării Convenției pretinse de reclamânți. Astfel, Curtea respinge argumentul Guvernului precum că reclamânții nu mai pot pretinde calitate de victimă a violării invocate a articolului 14 combinat cu articolul 8.

3. Concluzie

75. Curtea consideră, în lumina argumentelor părților, că cererea ridică chestiuni serioase de fapt și de drept în temeiul Convenției, determinarea cărora impune o examinarea a fondului cauzei. Prin urmare, Curtea conchide că această cerere nu este vădit nefondată în sensul articolului 35 § 3 al Convenției. Nici un alt motiv de inadmisibilitate nu a fost stabilit.

B. Fondul cauzei

1. Argumentele părților

76. Reclamânții susțin că miezul problemei abordate în cererea lor este discriminarea la care au fost supuși în calitate de cuplu de același sex. Fiind de acord cu Guvernul în privința aplicabilității articolului 14 combinat cu articolul 8, ei invocă că exact ca și diferențele bazate pe sexul persoanei, diferențele bazate pe orientarea sexuală trebuie să fie justificate de motive suficient de serioase. După opinia reclamânților, Guvernul nu a prezentat motive capabile să justifice interzicerea accesului lor la căsătorie.

77. Din hotărârea Curții în cauza *Karner* (precitată, § 40) rezultă că protecția familiei tradiționale este un motiv important și legitim, însă trebuie demonstrat faptul că o anumită diferență este necesară pentru a atinge acest scop. După părerea reclamânților, nimic nu arată că pentru protecția familiei tradiționale este necesară interzicerea căsătoriei cuplurilor de același sex.

78. În observațiile lor orale, comentând introducerea Legii cu privire la parteneriatul înregistrat, reclamânții au invocat că diferențele existente între căsătorie, pe de o parte, și parteneriatul înregistrat, pe de altă parte, rămân a fi discriminatorii. Ei au menționat, în special, că, Legea privind parteneriatul înregistrat nu oferă posibilitatea de a se logodi; că, spre deosebire de căsătorii, parteneriatele înregistrate nu se încheie la Serviciul Stării Civile, ci la autoritatea administrativă regională; că nu acordă dreptul la indemnizații în cazul decesului cauzat al partenerului; și că nu este clar dacă anumite beneficii care erau garantate „familiilor” ar fi de asemenea garantate partenerilor înregistrați și copiilor unuia din aceștia care locuiesc în domiciliul comun. În pofida faptului că diferențele de tratament bazate pe orientarea sexuală impuneau existența unor motive suficient de serioase, nici un astfel de motiv nu a fost furnizat de Guvern.

79. Guvernul a admis aplicabilitatea articolului 14 combinat cu articolul 8 al Convenției. Până în prezent, Curtea a considerat că relațiile homosexuale fac parte din noțiunea de „viață privată”, însă ar exista motive

suficiente pentru a include relația unui cuplu de același sex care locuiește împreună în câmpul de aplicare al „vieții de familie”.

80. În ceea ce privește respectarea condițiilor articolului 14 combinat cu articolul 8, Guvernul a susținut că ține de marja de apreciere a legislatorului problema referitoare la faptul dacă să le fie acordată sau nu, cuplurilor de același sex, posibilitatea de a-și vedea relația recunoscută juridic sub orice altă formă decât cea a căsătoriei. Guvernul a precizat că legislatorul austriac a făcut alegerea politică de a acorda o astfel de posibilitate cuplurilor de același sex. În temeiul Legii cu privire la parteneriatul înregistrat, care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2010, cuplurile de același sex au dreptul de a încheia un parteneriat înregistrat care le conferă un statut foarte similar celui al căsătoriei. Această lege nouă viza domenii variate, cum ar fi dreptul civil și penal, dreptul muncii, dreptul social și al protecției sociale, dreptul fiscal, dreptul administrativ, dreptul protecției datelor și serviciului public, regulile referitoare la pașaport și viză de reședință, precum și legislația referitoare la străini.

2. Argumentele terților intervenienți

81. Referitor la aplicabilitatea articolului 8, Guvernul terț intervenient a susținut că chiar dacă până în prezent jurisprudența Curții nu a considerat că relațiile de același sex intră în noțiunea de „viață de familie”, acest lucru nu poate fi exclus în viitor. Cu toate acestea, nu ar trebui de interpretat precum că articolul 8 combinat cu articolul 14 ar impune acordarea accesului la căsătorie sau crearea formelor alternative de recunoaștere juridică pentru parteneriatele de același sex.

82. În ceea ce privește justificarea acestei diferențe de tratament, Guvernul terț intervenient a contestat argumentul reclamanților bazat pe hotărârea Curții în cauza *Karner*. În această cauză, Curtea a estimat că privarea cuplurilor de același sex de protecția acordată cuplurilor de sex opus în Legea cu privire la arendă nu a fost necesară pentru atingerea scopului legitim de protecție a familiei în sensul tradițional. Or, problema ridicată în prezenta cauză este diferită: este pusă în discuție problema accesului la căsătorie sau recunoașterea juridică alternativă. Justificarea acestei diferențe particulare de tratament între cuplurile de sex opus și cele de același sex este prevăzută în articolul 12 al înseși Convenției.

83. În fine, Guvernul terț intervenient a menționat că în Regatul Unit, Legea cu privire la parteneriatul înregistrat din 2004, care a intrat în vigoare în luna decembrie 2005, a introdus un sistem de înregistrare a parteneriatului pentru cuplurile de același sex. Totuși, această lege a fost elaborată în urma unei alegeri politice pentru promovarea justiției sociale și a echității, nefiind considerat că Convenția impune o obligație pozitivă de a acorda o astfel de posibilitate. În viziunea Guvernului, această poziție a fost adoptată de Curte în decizia sa în cauza *Courten c. Regatului-unit* (nr. 4479/06, 4 noiembrie 2008).

84. În observațiile lor comune, cele patru organizații non-guvernamentale au susținut că Curtea ar trebui să statueze asupra chestiunii dacă relația de concubinaj între parteneri de același sex intră în noțiunea de

„viață de familie” în sensul articolului 8 al Convenției. Ele au notat că problema a fost lăsată deschisă în cauza *Karner* (precitată, § 33). Ele au mai afirmat că deja este general acceptat faptul că cuplurile de același sex au aceeași capacitate de a stabili relații sentimentale și sexuale de lungă durată, și astfel, au aceeași necesitate ca și cuplurile de sex opus ca relația lor să fie recunoscută juridic.

85. În cazul în care Curtea va conchide că articolul 12 nu obligă Statele Contractante să acorde cuplurilor de același sex accesul la căsătorie, aceasta ar trebui să examineze problema referitoare la faptul dacă din articolul 8 combinat cu articolul 14 derivă obligația de a acorda alte modalități alternative de recunoaștere juridică a parteneriatelor de același sex.

86. În ceea ce le privește, organizațiile non-guvernamentale au răspuns afirmativ la această întrebare: în primul rând, privarea cuplurilor de același sex de anumite drepturi și beneficii inerente căsătoriei (cum ar fi dreptul soțului supraviețuitor la pensie), fără a le acorda accesul la vreo modalitate alternativă de a beneficia de acestea, ar constitui o discriminare indirectă (*Thlimmenos c. Greciei* [GC], n° 34369/97, § 44, CEDO 2000-IV). În al doilea rând, ele au fost de acord cu argumentul reclamantilor preluat din cauza *Karner* (precitată). În al treilea rând, ele au menționat că starea consensului european susține tot mai mult ideea că Statele Membre ar avea obligația de a acorda, dacă nu accesul la căsătorie, atunci modalități alternative de recunoaștere juridică. Deja, mai mult de 40 % din Statele Membre au legislație care permite cuplurilor de același sex să înregistreze relațiilor lor sub forma căsătoriei sau sub o altă formă (a se vedea paragrafele 27-28 mai sus).

3. *Aprecierea Curții*

a. *Aplicabilitatea articolului 14 combinat cu articolul 8*

87. Curtea a examinat un anumit număr de cauze referitoare la discriminarea pe criteriul orientării sexuale. Unele au fost examinate prin prisma articolului 8 separat; este vorba de cauze care se referă la incriminarea prin lege penală a relațiilor homosexuale între adulți (a se vedea *Dudgeon c. Regatului-unit*, 22 octombrie 1981, seria A nr. 45, *Norris c. Irlandei*, 26 octombrie 1988, seria A n° 142, și *Modinos c. Ciprului*, 22 aprilie 1993, seria A n° 259) sau eliminarea homosexualilor din forțele armate (a se vedea *Smith și Grady c. Regatului-unit*, nr. nr. 33985/96 și 33986/96, CEDO 1999-VI). Altele au fost examinate sub unghiul articolului 14 combinat cu articolul 8. Acestea vizau, *inter alia*, vârstele diferite pentru consimțământul la relații homosexuale prevăzute în dreptul penal (*L. și V. c. Austriei*, nr. nr. 39392/98 și 39829/98, CEDO 2003-I), acordarea drepturilor părintești (*Salgueiro da Silva Mouta c. Portugaliei*, nr. 33290/96, CEDO 1999-IX), încuviințarea adopției unui copil (*Fretté c. Franței*, nr. 36515/97, CEDO 2002-I, și *E.B. c. Franței*, precitată) și dreptul la succesiunea dreptului de locațiune după decesul partenerului (*Karner*, precitată).

88. În prezenta cauză, reclamantii și-au formulat cererea în temeiul articolului 14 combinat cu articolul 8. Curtea consideră necesar de a urma această abordare.

89. După cum Curtea a statuat în mod constant, articolul 14 completează alte dispoziții materiale ale Convenției și ale Protocoalelor sale. Acesta nu are o existență independentă, producând efecte doar în ceea ce privește „beneficierea de drepturile și libertățile” garantate în aceste dispoziții. Deși aplicarea articolului 14 nu presupune violarea acestor dispoziții - și în acest sens, este autonomă -, acesta nu poate fi aplicat dacă faptele din speță nu cad sub incidența uneia sau mai multor din aceste dispoziții (a se vedea, de exemplu, *E.B. c. Franței*, precitată, § 47, *Karner*, precitată, § 32, și *Petrovic c. Austriei*, 27 martie 1998, § 22, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-II).

90. Este indiscutabil în prezenta cauză faptul că relația unui cuplu de același sex ca cel al reclamantilor intră ține de noțiunea de „viață privată” în sensul articolului 8. Cu toate acestea, în lumina comentariilor părților, Curtea consideră necesar de a stabili dacă relația acestora constituie și „viață de familie”.

91. Curtea reamintește jurisprudența sa existentă referitoare la cuplurile de sex opus, și anume, faptul că noțiunea de familie în sensul acestei dispoziții nu se limitează la relațiile bazate pe căsătorii și poate include alte legături de „familie” *de facto* în care părțile locuiesc împreună în afara căsătoriei. Un copil născut în cadrul unei astfel de relații este *ipso iure* membru al acestei uniuni „familiale” din momentul și din însăși faptul nașterii sale (a se vedea *Elsholz c. Germaniei* [GC], nr. 25735/94, § 43, CEDO 2000-VIII, *Keegan c. Irlandei*, 26 mai 1994, § 44, seria A nr. 290, și *Johnston și alții c. Irlandei*, 18 decembrie 1986, § 56, seria A nr. 112).

92. În schimb, Curtea a admis doar faptul că relația sentimentală și sexuală a unui cuplu de același sex constituie „viață privată”, însă nu a estimat că aceasta ar constitui „viață de familie”, chiar dacă este vorba de o relație de concubinaj de lungă durată a partenerilor. Ajungând la această concluzie, Curtea a observat că în pofida tendinței crescânde în mai multe state europene a recunoașterii legale și judiciare a parteneriatelor *de facto* stabile între homosexuali, dată fiind existența unui mic numitor comun între Statele Contractante, acesta este un domeniu în care statele beneficiază de o marjă de apreciere largă (a se vedea *Mata Estevez c. Spaniei* (dec.), nr. 56501/00, CEDO 2001-VI, și alte referințe). În cauza *Karner* (precitată, § 33), care viza dreptul partenerului supraviețuitor de același sex de a succede dreptul la locațiune al partenerului decedat, drept ce face parte din noțiunea de „domiciliu”, Curtea a lăsat în mod explicit deschisă problema referitoare la faptul dacă cauza viza și „viața privată și de familie” a reclamantului.

93. Curtea notează că după anul 2001, când a fost adoptată decizia în cauza *Mata Estevez*, în numeroase State Membre a avut loc o evoluție rapidă a atitudinii societății față de cuplurile de același sex. De atunci, un număr considerabil de State Membre a acordat recunoaștere legală cuplurilor de același sex (a se vedea paragrafele 27-30 mai sus). Anumite

dispoziții ale dreptului UE de asemenea reflectă o tendință în creștere de a include cuplurile de același sex în noțiunea de „familie” (a se vedea paragraful 26 mai sus).

94. Având în vedere această evoluție, Curtea consideră că este artificial de a continua de a considera că, spre deosebire de un cuplu de sex opus, un cuplu de același sex nu poate să se bucure de o „viață de familie” în sensul articolului 8. În consecință, relația reclamanților, un cuplu de parteneri de același sex care coabitează și se află într-un parteneriat *de facto* stabil, ține de noțiunea de „viață de familie” exact ca și relația unui cuplu de parteneri de sex opus care se află în aceeași situație.

95. Curtea conchide, deci, că faptele prezentei cauze cad sub incidența noțiunii de „viață privată”, cât și a celei de „viață de familie” în sensul articolului 8. Prin urmare, se aplică articolul 14 combinat cu articolul 8.

b. Respectarea articolului 14 combinat cu articolul 8

96. Curtea a stabilit în jurisprudența sa că, pentru ca o problemă să cadă sub incidența articolului 14, trebuie să fie o diferență de tratament a persoanelor aflate în situații comparabile. O astfel de diferență de tratament este discriminatorie dacă nu are o justificare obiectivă și rezonabilă; cu alte cuvinte, dacă aceasta nu urmărește un scop legitim sau dacă nu există o relație rezonabilă de proporționalitate între mijloacele folosite și scopul care se urmărește a fi realizat. Statele Contractante beneficiază de o marjă de apreciere pentru determinare dacă și în ce măsură diferențele dintre situații similare justifică o diferență de tratament (a se vedea *Burden*, precitat, § 60).

97. Pe de o parte, Curtea a menționat în mod repetat că, exact ca și diferențele bazate pe sexul persoanei, diferențele bazate pe orientarea sexuală a persoanei trebuie să fie justificate de motive suficient de serioase (a se vedea *Karner*, precitată, § 37, *L. și V. c. Austriei*, precitată, § 45, și *Smith și Grady*, precitată, § 90). Pe de altă parte, o marjă de apreciere largă este de obicei acordată statului în temeiul Convenției atunci când este vorba de măsuri generale de ordin economic sau social (a se vedea, de exemplu, *Stec și alții c. Regatului-unit* [GC], nr. 65731/01, § 52, CEDO 2006-VI).

98. Întinderea marjei de apreciere variază în dependență de circumstanțe, de obiectul litigios și context; în acest sens, unul din factorii relevanți poate fi existența sau inexistența unui numitor comun în legislațiile Statelor Contractante (a se vedea *Petrovic*, precitată, § 38).

99. Deși părțile nu au abordat explicit problema dacă reclamanții erau în situație comparabilă celei a cuplurilor de sex opus, Curtea va porni de la premisa că cuplurile de același sex sunt capabile ca și cuplurile de sex opus să întrețină relații stabile. Prin urmare, ei se află în situații comparabile cu un cuplu de sex opus în privința necesității de recunoaștere juridică și protecție a relației lor.

100. Reclamanții susțin că au fost discriminați în calitate de cuplu de același sex, în primul rând, prin aceea că ei în continuare nu a dreptul de a se căsători, și în al doilea rând, prin aceea că ei nu aveau alte mijloace

alternative de recunoaștere juridică până la intrarea în vigoare a Legii cu privire la parteneriatul înregistrat.

101. În măsura în care reclamanții par să considere că, chiar dacă nu e inclus în articolul 12, dreptul la căsătorie poate fi dedus din articolul 14 combinat cu articolul 8, Curtea nu poate susține acest punct de vedere. Curtea reamintește că Convenția trebuie privită ca un tot întreg și astfel, dispozițiile sale trebuie să fie interpretate în armonie unele cu altele (a se vedea *Johnston și alții*, precitat, § 57). Având în vedere concluzia enunțată mai sus, și anume, precum că articolul 12 nu impune Statelor Contractante obligația de a acorda cuplurilor de același sex accesul la căsătorie, articolul 14 privit în combinație cu articolul 8, dispoziție cu un scop și câmp de aplicare mai generale, de asemenea nu poate fi interpretat ca impunând o astfel de obligație.

102. Revenind la al doilea aspect al plângerii reclamanților, și anume, la lipsa unei recunoașteri juridice alternative, Curtea notează că la momentul depunerii cererii lor, reclamanții nu aveau posibilitatea de a obține recunoașterea relației lor de către legislația austriacă. Această situație a continuat până la 1 ianuarie 2010 când a intrat în vigoare Legea cu privire la parteneriatul înregistrat.

103. Curtea reiterează în acest context că, într-o cauză care își are originea într-o cerere individuală, trebuie de limitat, pe cât este posibil, la examinarea chestiunilor concrete cu care Curtea a fost sesizată (a se vedea *F. c. Elveției*, precitată, § 31). Dat fiind faptul că în prezent reclamanții au dreptul de a încheia un parteneriat înregistrat, Curtea nu urmează să examineze dacă lipsa oricăror modalități legale de recunoaștere pentru cuplurile de același sex ar constitui o violare a articolul 14 combinat cu articolul 8, în contextul în care o astfel de recunoaștere este posibilă în prezent.

104. Ceea ce rămâne a fi examinat în circumstanțele speței este faptul dacă statul pârât ar fi trebuit să acorde reclamanților posibilități alternative de recunoaștere legală a parteneriatului lor mai devreme decât a făcut-o.

105. Curtea nu poate decât să noteze că un consens european referitor la recunoașterea cuplurilor de același sex este în curs de dezvoltare. Mai mult decât atât, această tendință s-a dezvoltat rapid în ultimul deceniu. Cu toate acestea, încă nu există o majoritate a statelor care oferă recunoaștere juridică cuplurilor de același sex. Domeniul în cauză trebuie în continuare să fie privit ca fiind unul în care drepturile evoluează fără existența unui consens, în care statele trebuie să beneficieze de o marjă de apreciere în procesul de introducere a modificărilor legislative (a se vedea *Courten*, precitată, și *M.W. c. Regatului-unit* (dec.), nr. 11313/02, 23 iunie 2009, ambele decizii referindu-se la introducerea Legii cu privire la parteneriatul civil în Regatul Unit).

106. Legea austriacă cu privire la parteneriatul înregistrat, în vigoare de la 1 ianuarie 2010, reflectă evoluția descrisă mai sus și astfel, face parte din consensului european în curs de dezvoltare. Chiar dacă nu este în avangardă, legislatorului austriac nu îi poate fi reproșat faptul că nu a

adoptat Legea cu privire la parteneriatul înregistrat mai devreme (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Petrovic*, precitată, § 41).

107. În fine, Curtea va examina argumentul reclamanților precum că ei continuă să fie discriminați în calitate de cuplu de același sex, din cauza anumitor diferențe conferite de statutul căsătoriei, pe de o parte, și de parteneriatul înregistrat, pe de altă parte.

108. Curtea începe cu constatările sale de mai sus, precum că statele rămân a fi libere, în temeiul articolului 12 al Convenției, precum și în temeiul articolului 14 combinat cu articolul 8, să limiteze accesul la căsătorie la cuplurile de sex opus. Cu toate că reclamanții par să invoce că, dacă statul decide să ofere cuplurilor de același sex modalități alternative de recunoaștere, el este obligat să confere acestora un statut, chiar dacă cu o altă denumire, care să corespundă căsătoriei din toate punctele de vedere. Curtea nu este convinsă de acest argument. Ea consideră, că, dimpotrivă, statele beneficiază de o anumită marjă de apreciere în privința statutului exact conferit de modalitățile alternative de recunoaștere.

109. Curtea observă că Legea cu privire la parteneriatul înregistrat oferă reclamanților posibilitatea de a obține statut legal egal sau similar celui al căsătoriei în multe privințe (paragraful 18-23 mai sus). Deși sunt mici diferențe în ceea ce privește consecințele materiale, totuși există diferențe semnificative în ceea ce privește drepturile părintești. Cu toate acestea, acest fapt corespunde în întregime tendințelor din alte State Membre (paragrafele 32-33 mai sus). În plus, în prezenta cauză, Curtea nu urmează să examineze în detaliu toate și fiecare diferență. De exemplu, deoarece reclamanții nu s-au plâns de faptul că ar fi afectați direct de restricțiile rămase referitoare la înșămânțarea artificială sau adopție, examinarea faptului dacă aceste diferențe sunt justificate ar depăși cadrul prezentei cereri. În ansamblu, Curtea nu remarcă nici un semn care ar indica că statul pîrît ar fi depășit marja sa de apreciere în alegerea sa referitoare la drepturile și obligațiile conferite de parteneriatul înregistrat.

110. În concluzie, Curtea consideră că nu a avut loc violarea articolului 14 al Convenției combinat cu articolul 8.

IV. VIOLAREA PRETINSĂ A ARTICOLULUI 1 AL PROTOCOLULUI N°1

111. Reclamanții s-au plâns de faptul că, în comparație cu cuplurile căsătorite, ei au fost dezavantajați pe plan financiar, în special, în domeniul dreptului fiscal. Ei au invocat articolul 1 al Protocolului n° 1, care prevede următoarele :

„Orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale. Nimeni nu poate fi lipsit de proprietatea sa decât pentru cauză de utilitate publică și în condițiile prevăzute de lege și de principiile generale ale dreptului internațional.

Dispozițiile precedente nu aduc atingere dreptului statelor de a adopta legile pe care le consideră necesare reglementării folosirii bunurilor conform interesului general sau pentru a asigura plata impozitelor ori a altor contribuții, sau a amenzilor.”

Admisibilitate

112. În observațiile sale scrise, Guvernul invocă capătul de cerere al reclamanților referitor la posibila discriminare pe plan financiar ar trebui să fie declarat ca inadmisibil din cauză neepuizării căilor de recurs interne. Totodată, Guvernul nu a susținut acest argument în pledoariile sale orale în fața Curții.

113. Curtea notează că reclamanții au atins problema discriminării pe plan financiar, în special, în dreptul fiscal, în recursul lor în fața Curții Constituționale pentru ilustrarea pretenției lor principale, și anume, a celei referitoare la faptul că au fost discriminați în calitate de cuplu de același sex prin faptul că nu au avut acces la căsătorie.

114. În circumstanțele speței, Curtea nu urmează să soluționeze problema epuizării de către reclamanți a căilor de recurs interne. Curtea notează că în cererea lor adresată Curții, reclamanții nu au oferit detalii în privința pretensei violări a articolului 1 a Protocolului n° 1. Prin urmare, Curtea conchide că acest capăt de cerere nu a fost motivat.

115. Rezultă că acest capăt de cerere este vădit nefondat și urmează a fi respins în conformitate cu articolul 35 §§ 3 și 4 al Convenției.

DIN ACESTE MOTIVE, CURTEA

1. *Respinge*, în unanimitate, cererea Guvernului privind radierea cererii de pe rolul Curții;
2. *Declară*, cu șase voturi contra unuia, admisibilitatea capătului de cerere formulat de reclamanți în temeiul articolului 12 al Convenției ;
3. *Declară*, în unanimitate, admisibilitatea capătului de cerere formulat de reclamanți în temeiul articolului 14 combinat cu articolul 8 al Convenției;
4. *Declară*, în unanimitate, inadmisibilitatea restului cererii;
5. *Decide*, în unanimitate, că nu a avut loc violarea articolului 12 al Convenției ;
6. *Decide*, cu patru voturi contra trei, că nu a avut loc violarea articolului 14 combinat cu articolul 8 al Convenției;

Redactată în limba engleză și comunicată în scris la 24 iunie 2010, în conformitate cu articolul 77 §§ 2 și 3 al Regulamentului Curții.

André Wampach
Grefier adjunt

Christos Rozakis
Președinte

În conformitate cu articolele 45 § 2 al Convenției și 74 § 2 al Regulamentului, la prezenta hotărâre sunt anexate următoarele opinii separate :

- opinia separată comună a judecătorilor Rozakis, Spielmann și Jebens ;
- opinia concordantă a judecătorului Malinverni, la care s-a alăturat judecătorul Kovler.

C.L.R.
A.M.W.

Opiniile separate nu sunt traduse, însă sunt disponibile în limba engleză și franceză în versiunile în limbile oficiale ale hotărârii care pot fi consultate în baza de date a jurisprudenței Curții HUDOC.

© Consiliul Europei/Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2012

Limbile oficiale ale Curții Europene a Drepturilor Omului sunt engleza și franceza. Această traducere a fost realizată cu sprijinul Fondului fiduciar pentru drepturile omului al Consiliului Europei (www.coe.int/humanrightstrustfund). Nu obligă Curtea, care, de altfel, nu își asumă răspunderea pentru calitatea acesteia. Traducerea poate fi descărcată din baza de date HUDOC a Curții Europene a Drepturilor Omului (<http://hudoc.echr.coe.int>) sau din oricare altă bază de date în care Curtea a făcut această traducere disponibilă. Poate fi reprodusă în scop necomercial, cu condiția ca titlul cauzei să fie citat în întregime, împreună cu referirea la dreptul de autor menționat anterior la Fondul fiduciar pentru drepturile omului. Dacă intenționați să utilizați vreun fragment din această traducere în scop comercial, vă rugăm să contactați publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/ European Court of Human Rights, 2012

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has share it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/ Cour Européenne des Droits de l'Homme, 2012

Les langues officielles de la Cour Européenne des Droits de l'Homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les

droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>) où de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante: publishing@echr.coe.int.